

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

หลักนิติธรรมกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชน

จัดทำโดย นายชัยชนะ ตัญจพัฒนกุล
รหัส ๖๕๑๐๐๘

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑๐
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมกับมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชน

นายชัยชนะ ตัญจพัฒนกุล^๑

บทนำ

“หลักนิติธรรม” (The Rule of Law) เป็นหลักพื้นฐานที่ถูกนำมาใช้ในสังคมเพื่อให้ประชาชนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข หลักนิติธรรมมีอิทธิพลและถูกนำมาปรับใช้อย่างแพร่หลาย ทั้งหลักกฎหมายและหลักการปฏิบัติงานของหลายส่วนงานในภาครัฐและภาคเอกชน หลักนิติธรรมประการหนึ่งที่เป็นหลักสำคัญที่ถูกนำมาปรับใช้กับกระบวนการยุติธรรมคือ “หลักกระบวนการอันชอบธรรมตามกฎหมาย” (Due Process of Law) ซึ่งเป็นหลักที่มุ่งคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนต่อการใช้อำนาจอันมิชอบของรัฐโดยมุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของเด็กและเยาวชน รัฐได้ให้เล็งเห็นความสำคัญกับหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้จะมีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณาคดีอาญาขึ้นมาเฉพาะเป็นพิเศษสำหรับคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว ยังมีการตราพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๙๐ วางหลักการใหม่ในการบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้ไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมดังเช่นคดีที่ผู้ใหญ่เป็นผู้กระทำความผิด โดยให้นำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาใช้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกแบบใหม่ เพื่อเป็ยงเบนให้เด็กและเยาวชนออกจากกระบวนการยุติธรรมทางตุลาการโดยเร็ว และเน้นใช้วิธีการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดแทนการลงโทษ ขณะเดียวกันวิธีนี้ก็ให้ความสำคัญกับเหยื่อหรือผู้เสียหายและสังคมในการร่วมกันหาทางออกให้ผู้เสียหายและสังคมได้รับการชดใช้เยียวยาจากการกระทำความผิดของจำเลยอีกด้วย

---

^๑ประธานศาลอุทธรณ์ภาค ๒

ที่มาและความหมายของหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรมเป็นแนวคิดที่มีมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ มีแนวคิดต้นกำเนิดมาจากการพยายามค้นหาหลักการปกครองที่ดีที่สุด **เพลโต (Plato ๔๒๙-๓๔๘ B.C.)** นักปราชญ์ชาวกรีกเสนอว่า “กฎหมายเป็นสิ่งสูงสุดและการปกครองจะต้องดำเนินตามกฎหมาย หากสังคมสามารถสร้างระบบกฎหมายที่ดีและเป็นธรรมขึ้นมาให้คนประพฤติปฏิบัติตามได้ แม้แต่คนชั่วก็ยังมีทางทำความดีขึ้นมาได้เช่นกัน” ต่อมา**อริสโตเติล (Aristotle ๓๘๔-๓๒๒ B.C.)** นักปราชญ์ชาวกรีกลูกศิษย์ของเพลโตนำความคิดนี้มาขยายต่อโดยเสนอว่า “การมีชีวิตในสังคมของมนุษย์จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเป็นไปภายใต้หลักเหตุผลและความยุติธรรม นั่นคือต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย สังคมที่มีระเบียบและเป็นธรรมย่อมจะสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์มากที่สุดและจะนำมนุษย์ไปสู่ภาวะที่สมบูรณ์ขึ้นด้วย ดังนั้นการปกครองที่ดีที่สุดคือการปกครองโดยใช้เหตุผลซึ่งเป็นการปกครองโดยกฎหมายเป็นใหญ่”^๒

ต่อมาหลักความคิดเกี่ยวกับนิติธรรมก็ได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจนกระทั่งเป็นรากฐานของระบบกฎหมายจารีตประเพณีของประเทศอังกฤษ (Common Law) ที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๖ และใน ค.ศ.๑๘๘๕ **ศาสตราจารย์ เอ.วี. ไดซี่ (Albert Venn Dicey)** แห่งมหาวิทยาลัยอ็อกฟอร์ด นักกฎหมายชาวอังกฤษ กล่าวว่า “ความเป็นสูงสุดของกฎหมายหรือการปกครองโดยกฎหมายคือลักษณะของรัฐธรรมนุญอังกฤษ นั่นคือ หลักนิติธรรม”^๓ และได้ให้ความหมายของหลักนิติธรรมที่ชัดเจนและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ ดังนี้

(๑) บุคคลต้องไม่ถูกลงโทษหรือกระทำร้ายต่อร่างกายหรือทรัพย์สินของตน เว้นแต่ได้กระทำการอันเป็นการละเมิดต่อกฎหมายซึ่งได้บัญญัติขึ้นโดยกระบวนการอันชอบธรรมและพิพากษาโดยศาลยุติธรรมของแผ่นดิน กล่าวคือ ต้องไม่มีระบบพระราชย์ที่ปกครองโดยบุคคลที่มีอำนาจกว้างขวางไม่จำกัดและใช้อำนาจโดยอำเภอใจ ภายใต้หลักนิติธรรมบุคคลทุกคนพึงได้รับการพิพากษาโทษต่อเมื่อกระทำการที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ล่วงหน้าแล้ว

(๒) บุคคลทุกคนเสมอภาคกันในสายตาของกฎหมาย กล่าวคือ ไม่มีบุคคลใดอยู่เหนือกฎหมายหรืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีชาติกำเนิดหรือฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมระดับใด ย่อมอยู่ภายใต้กฎหมายและบทลงโทษอย่างเดียวกัน และอยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมเช่นเดียวกัน

(๓) รัฐธรรมนุญหรือกฎหมายสูงสุดนั้น มิใช่เป็นที่มาแห่งกฎหมาย หากแต่เป็นผลแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย กล่าวคือ มาจากกฎหมายปกติธรรมดาที่ศาลยุติธรรมใช้ตัดสินคดีในชีวิตประจำวัน ทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา การที่บุคคลมีสิทธิ มีเสรีภาพประการต่าง ๆ นั้น หาใช่เพราะรัฐธรรมนุญยอมรับไม่ หากแต่เพราะมีศาลยุติธรรมยอมรับบังคับได้^๔

^๒ Plato, The Law (Trans. T.J. Saunders, Penguin Classics, ๑๙๗๕) อ้างใน ปรีดี เกษมทรัพย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, ๒๕๕๘), ๑๑๐-๑๑๕.

^๓ สรุปลงจากหน้าในการเขียนอารัมภบทของ Dicey, An Introduction to the Study of the Law of the Constitution (๑๙๘๕).

^๔ Dicey, Law of the Constitution (๑๙๕๘), ๑๘๗-๑๙๕.

โตซีย์ เน้นย้ำและให้ความสำคัญกับความสูงสุดตามกฎหมายเหนืออำนาจอำเภอใจของมนุษย์ผู้หนึ่งผู้ใด ความเท่าเทียมเสมอภาคระหว่างรัฐ เจ้าหน้าที่รัฐ กับประชาชน และความยุติธรรมเป็นสิ่งที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอันเป็นที่มาของคำว่า “The Rule of Law”

ต่อมาในปี ค.ศ.๑๙๗๗ ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ ที่ถูกนำไปใช้ประพดปฏิบัติอันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมและเป็นรูปธรรมมากขึ้นของโจเซฟราซ (Professor Joseph Raz) นักทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ที่มีอิทธิพลทางความคิดอย่างสูง หลักการของโจเซฟราซ มีดังนี้

- (๑) กฎหมายทั้งหลายต้องเป็นไปเพื่อให้มีผลต่อการกระทำข้างหน้ามากกว่ามีผลย้อนหลัง
- (๒) กฎหมายมีความแน่นอน ไม่ควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง การขจัดความไม่รู้กฎหมายสามารถป้องกันได้โดยการให้ความรู้แก่เขา
- (๓) ควรมีกฎเกณฑ์ของกระบวนการตรากฎหมายที่มีความชัดเจน
- (๔) ความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการจะต้องได้รับความคุ้มครอง
- (๕) หลักการยุติธรรมตามธรรมชาติควรได้รับการรักษาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม
- (๖) ศาลควรมีอำนาจในการตรวจสอบทางตุลาการเกี่ยวกับการนำหลักการอื่น ๆ มาใช้เพิ่มเติม
- (๗) ศาลควรเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ตามหลักที่ว่า ไม่มีบุคคลใดจะถูกปฏิเสธความยุติธรรม
- (๘) การใช้ดุลพินิจเพื่อบังคับใช้กฎหมายและการป้องกันอาชญากรรมโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ควรได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติผิดแผกไปจากที่กฎหมายให้อำนาจไว้^๕

ความหมายของหลักนิติธรรมในบริบทของประเทศไทย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้กำหนดความหมายของคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้ว่า “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่บุคคลทุกคนต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน”

ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทย์ ให้ความหมายหลักนิติธรรม ว่า “ไม่ใช่ข้อกำหนดหรือบทบัญญัติทั้งหลาย ที่มีอยู่ในตัวกฎหมายหรือกฎอันเป็นหลักในมาตรการต่าง ๆ กำหนดไว้ แต่หมายถึงกฎที่มีบังคับตัวบทกฎหมาย หรือบังคับกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ในกฎหมายเหล่านั้นต้องอยู่ในกรอบบังคับของกฎนั้นอีกชั้นหนึ่ง ความหมายของ “The Rule of Law” คือ ประมวลหลักของสิทธิขั้นมูลฐานที่แทรกอยู่ในองค์การแห่งรัฐ ซึ่งมีอำนาจและวิธีการอันจะทำให้สิทธิเหล่านั้นมีผล ประกอบด้วยหลักสถาบันและวิธีการซึ่งอยู่ในกฎหมายอันชุมชนรับรองและคุ้มครองประโยชน์ของเอกชน โดยจำกัดขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลักที่ว่านี้ ใช้บังคับแก่ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ตุลาการ และทนายความ จึงเป็นที่รับรองว่า เป็นกฎ อันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการก่อบริการสิทธิขั้นมูลฐานตามกฎหมาย”^๖

^๕ Raz, Joseph. “The Rule of Law and its virtue” The Quarterly Review, volume ๙๓, ๑๙๗๗, ๑๙๕.

^๖ จิติ ดิงศภัทย์, หลักวิชาขึ้นกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), ๘๕.

ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร อธิบาย “The Rule of Law” ซึ่งท่านแปลว่า “นิติธรรมวินัย” หมายความว่า หลักการแห่งกฎหมายที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิและเสรีภาพแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะรัฐกับเอกชนหรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลสถิตยุติธรรมเท่านั้นที่มีอำนาจอิสระและเด็ดขาดในการตัดสินข้อพิพาทนั้นตามกฎหมายของบ้านเมือง”^๗

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้อธิบายคำว่า “หลักนิติธรรม” หมายถึง “การปกครองโดยกฎหมายเป็นใหญ่มีใครคนเป็นใหญ่” โดยท่านกล่าวว่า “ในประเทศที่ถือหลักการนี้ เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างราษฎรด้วยกัน หรือระหว่างราษฎรกับข้าราชการ หรือแม้กระทั่งระหว่างราษฎรกับผู้ที่มีอำนาจใหญ่โตของบ้านเมือง เกิดปัญหาว่าฝ่ายใดผิดฝ่ายใดถูก ควรจะบังคับการให้เป็นอย่างไรแล้ว กฎเกณฑ์หรือเครื่องวัดที่จะนำมาชี้ขาดปัญหาเหล่านี้ ก็คือตัวบทกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ใช่ชี้ขาดบังคับบัญชาตามอารมณ์หรือตามอำเภอใจของผู้มีอำนาจ ถ้าหลักการนี้ฝังรากฐานลงในประเทศชาติบ้านเมืองได้อย่างมั่นคงแล้ว บ้านเมืองนั้นก็จะมีชื่อมีแปะ ทำให้ผู้มีกำลังมากกว่าไม่กล้าและไม่อาจข่มเหงผู้มีกำลังน้อยกว่า ผู้มีปัญญาฉลาดกว่าไม่กล้าและไม่อาจใช้สติปัญญาของตนเอาไรต์เอาเปรียบผู้มีสติปัญญาด้อยกว่าสรุปแล้ว หลักนิติธรรม หากจะอธิบายแบบไทย ๆ ก็คือ หลักไม่ให้คนข่มเหงและเอาไรต์เอาเปรียบกัน โดยถือกฎหมายเป็นหลักเป็นประธานในการปกครองบ้านเมืองนั่นเอง”^๘

ศาสตราจารย์อรรถนิติ ดิษฐอำนาจ อดีตประธานศาลฎีกา กล่าวว่า “หลักนิติธรรม” หรือ “The Rule of Law” คือการปกครองโดยกฎหมายซึ่งเป็นธรรม ประการแรก กฎหมายที่ออกใช้บังคับต้องออกเพื่อประโยชน์ของประชาชน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ประการที่สอง การบังคับใช้กฎหมายต้องมีความยุติธรรมและเป็นไปด้วยความเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ กล่าวคือ ไม่ให้สิทธิคนหนึ่งดีกว่าอีกคนหนึ่ง ในการวินิจฉัยว่า เป็นความยุติธรรมหรือไม่ ในแง่ของกฎหมาย นักกฎหมายจะพิจารณาจากคนในสังคมที่มีเหตุมีผลและมีความรู้สึกลึกซึ้งซึ่งไม่มีส่วนได้เสียในเรื่องนั้นมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องยุติธรรมหรือไม่ ความยุติธรรมนี้ เป็นสาระสำคัญของกฎหมายและเป็นอุดมการณ์ของนักกฎหมาย เป็นความต้องการของมนุษย์และของทุกสังคม”^๙

นอกจากนี้ **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย** ยังได้นำแนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมเข้ามาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๖๐ หลายมาตรา ดังเช่น

มาตรา ๓ บัญญัติว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การอิสระ และหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่ให้ไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

^๗ ธานินทร์ กรัยวิเชียร, บทบรรณาธิการ, บทบัณฑิตย, เล่มที่ ๒๐ ตอน ๓ พ.ศ. ๒๕๐๕.

^๘ ปรีดี เกษมทรัพย์, ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๖), ๔๖.

^๙ วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์ ๔(๒): ๖ (๒๕๕๓)

มาตรา ๒๕ บัญญัติว่า “สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิ และเสรีภาพที่จะทำการนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพ เช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดี ของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น...”

มาตรา ๒๖ บัญญัติว่า “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไป ตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง”

ที่มาและความสำคัญของมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองความสงบสุขของประชาชน กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ได้ประสิทธิภาพจะนำไปสู่ความสงบสุขของสังคม สำหรับคดีอาญาที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้กระทำความผิดนั้น วิธีปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชน รวมถึงกระบวนการพิจารณาคดีต้องสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก มาตรฐานสากล แนวปฏิบัติของสหประชาชาติ รัฐธรรมนูญ และหลักการคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยสากลแล้วว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับเด็กและเยาวชนต้องมีลักษณะพิเศษต่างจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั่วไป กระบวนการทั้งหมดมิได้มุ่งหวังที่จะป้องกันหรือปราบปรามการก่ออาชญากรรมเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการคำนึงถึงการแก้ไขปัญหาและบรรเทาความเสียหายจากอาชญากรรม รวมถึงการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นคนดีและกลับเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข อีกทั้งต้องช่วยเหลือล่อมนให้เด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดมีพฤติกรรมและอุปนิสัยที่ดียิ่งขึ้น แทนการมุ่งลงโทษให้ลบล้างเพื่อไม่ให้กลับมาก่อทำความผิดอีกอันมีลักษณะเป็นการแก้แค้นต่อตัวผู้กระทำความผิดให้สาสมกับความผิดที่ได้กระทำลงไปดังที่ปรากฏในแนวคิดอาชญาวิทยาดั้งเดิม แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนี้ค่านึงว่า เด็กและเยาวชนยังไม่มีวุฒิภาวะเพียงพอต่อความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเช่นผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ เด็กและเยาวชนเป็นบุคคลที่มีความอ่อนแอ ทั้งกายภาพและจิตใจ การที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิดมักไม่ได้เกิดจากตัวของเด็กและเยาวชนเพียงอย่างเดียว แต่ประกอบด้วยปัจจัยอื่น ๆ เช่น วิกฤติ สภาพแวดล้อมและสังคมรอบตัวของเด็กและเยาวชน ครอบครัว ภาวะทางเศรษฐกิจ และการเรียนรู้ เป็นต้น จึงเกิดเป็นแนวคิดในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาขึ้นมา

หลักการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.๒๕๕๓ เป็นการอนุวัติกฎหมายเพื่อให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) และกฎอันเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติว่าด้วยการบริหารงานยุติธรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน (กฎแห่งกรุงปักกิ่ง (Beijing Rules)) มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามุ่งประสงค์ที่จะนำตัวเด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดเป็นครั้งแรกและการกระทำความผิดไม่เป็นอันตรายต่อสังคมเกินควรออกจากกระบวนการยุติธรรม โดยใช้วิธีแก้ไขบำบัดฟื้นฟูแบบองค์รวม เชื่อมโยงทุกภาคส่วนของสังคม รวมทั้งให้ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับการเยียวยาให้กลับคืนสู่สภาพปกติ โดยให้เด็กหรือเยาวชนผู้กระทำความผิดแสดงความรับผิดชอบและบรรเทาความเสียหาย กล่าวคือเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขณะเดียวกันก็ต้องเยียวยาและบรรเทาความเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรม ซึ่งเรียกว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)^{๑๐}

ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นแนวคิดใหม่ของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มีวัตถุประสงค์ให้ข้อพิพาทระหว่างผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายได้รับการแก้ไขหรือยุติลงด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกันของทั้งสองฝ่าย ผู้เสียหายทราบถึงเหตุและปัจจัยในการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิด และสะท้อนให้ผู้กระทำความผิดได้สำนึกในการกระทำความผิด ทั้งตระหนักถึงความเสียหายและผลกระทบจากการกระทำความผิดของตนที่มีต่อผู้เสียหายหรือสังคมโดยรวม อันเป็นการร่วมกันหาทางออกในปัญหาที่เกิดขึ้นและยุติข้อขัดแย้ง กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ยังเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้บอกเล่าถึงความรู้สึกและผลกระทบที่ตนได้รับจากการกระทำความผิดของผู้กระทำความผิด ทั้งเปิดโอกาสให้ผู้กระทำความผิดได้แสดงความสำนึกผิดพร้อมรับผิดชอบชดใช้เยียวยาผู้เสียหายและแสดงความตั้งใจจริงที่จะแก้ไขในสิ่งที่ตนเองทำผิดพลาดไปมิให้เกิดขึ้นซ้ำอีกในอนาคต อันจะส่งผลให้ทั้งสองฝ่ายกลับไปอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข^{๑๑}

ในปี ๒๕๖๑ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางได้กำหนดแนวนโยบายให้ศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วประเทศนำคดีที่เข้าหลักเกณฑ์เงื่อนไขที่จะนำมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา ๙๐ มาพิจารณาจัดทำทุกเรื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายและเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดและผู้เสียหาย โดยได้จัดทำโครงการศาลเยาวชนและครอบครัวนาร่องในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา (มาตรา ๙๐) ในแต่ละภาค ทั้งจัดทำสถิติความคืบหน้าในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา (มาตรา ๙๐) ทั้งให้รายงานปัญหาและอุปสรรคในการใช้มาตรการดังกล่าวมาที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง อันเป็นการนาร่องและกระตุ้นให้ปัจจุบันศาลเยาวชนและครอบครัวทั่วประเทศมีการนำมาตรการดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจังและแพร่หลาย

^{๑๐} สิทธิศักดิ์ วนะชกิจ, การประชุมคณะกรรมการจัดทำโครงการเยาวชนและครอบครัวนาร่องในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดี, ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑} สุรียนตร์ โสทธิหัต, การประชุมเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี (ตามมาตรา ๙๐) แบบเน้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice), ๑.

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเป็ยงเบนเด็กและเยาวชนออกจากกระบวนกรยุดิธรรมทาง อาญาโดยใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดี

การเป็ยงเบนเด็กและเยาวชนที่กระทำคามผิดออกจากกระบวนกรยุดิธรรมโดยใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา ๙๐ มีทฤษฎี หลักกฎหมาย อนุสัญญา รวมทั้งกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Right of the Child) เป็นอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ได้รับความเห็นชอบจากเกือบทุกประเทศทั่วโลก ซึ่งประเทศไทยได้ลงนามเป็นภาคีอนุสัญญาดังกล่าวเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒ อนุสัญญาดังกล่าวมีข้อกำหนดเกี่ยวกับกระบวนกรยุดิธรรมสำหรับเด็ก เช่น

ข้อ ๑ เพื่อความมุ่งหมายแห่งอนุสัญญานี้ เด็กหมายถึงมนุษย์ทุกคนที่อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนหน้านั้นตามกฎหมายที่ใช้บังคับแก่เด็กนั้น

ข้อ ๒

(๑) รัฐภาคีจะเคารพและประกันสิทธิตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญานี้แก่เด็กแต่ละคนที่อยู่ในเขตอำนาจของตน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติไม่ว่าชนิดใดๆ โดยไม่คำนึงถึง เชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความ คิดเห็นทางการเมืองหรือทางอื่น ต้นกำเนิดทางชาติ ชาติพันธุ์ หรือสังคม ทรัพย์สิน ความทุพพลภาพ การเกิดหรือ สถานะอื่น ๆ ของเด็ก หรือบิดา มารดา หรือผู้ปกครองตามกฎหมาย

(๒) รัฐภาคีจะดำเนินมาตรการที่เหมาะสมทั้งปวง เพื่อที่จะประกันว่าเด็กได้รับการคุ้มครองจากการเลือกปฏิบัติ หรือการลงโทษในทุกรูปแบบ บนพื้นฐานของสถานภาพกิจกรรมความคิดเห็นที่แสดงออกหรือความเชื่อของบิดามารดา ผู้ปกครองตามกฎหมาย หรือสมาชิกในครอบครัวของเด็ก

ข้อ ๓

(๑) ในการกระทำทั้งปวงที่เกี่ยวกับเด็ก ไม่ว่าจะกระทำโดยสถาบันสังคมสงเคราะห์ของรัฐ หรือเอกชน ศาลยุติธรรม หน่วยงานฝ่ายบริหาร หรือองค์กรนิติบัญญัติ ผลประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นลำดับแรก

(๒) รัฐภาคีรับที่จะประกันให้มีการคุ้มครองและการดูแลแก่เด็กเท่าที่จำเป็นสำหรับความอยู่ดีของเด็ก โดยคำนึงถึงสิทธิและหน้าที่ของบิดามารดา ผู้ปกครองตามกฎหมาย หรือบุคคลอื่นที่รับผิดชอบเด็กนั้นตามกฎหมายด้วย และเพื่อการนี้จะดำเนินมาตรการทางนิติบัญญัติและบริหารที่เหมาะสมทั้งปวง

(๓) รัฐภาคีจะประกันว่า สถาบันการบริการ และการอำนวยความสะดวกที่มีส่วนรับผิดชอบต่อการดูแล หรือการคุ้มครองเด็กนั้น จะเป็นไปตามมาตรฐานที่ได้กำหนดไว้โดยหน่วยงานที่มีอำนาจ โดยเฉพาะในด้านความปลอดภัย สุขภาพ และในเรื่องจำนวนและความเหมาะสมของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กยังกำหนดหลักการที่ว่า การจะพรากเด็กจากความเป็นครอบครัวเช่นว่านั้นจะกระทำโดยขัดกับความประสงค์ของบิดามารดาไม่ได้ เว้นแต่เป็นการกระทำของหน่วยงานที่มีอำนาจ และต้องกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ (ข้อ๙) และกำหนดให้บิดามารดาเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็ก ซึ่งการจะกำหนดความรับผิดชอบดังกล่าวเป็นประการอื่นนั้น จะต้องกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นพื้นฐาน (ข้อ๑๘) สุดท้าย ถ้าเด็กถูกพรากจากสภาพครอบครัวแล้ว รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือเด็กเหล่านั้นเป็นพิเศษ (ข้อ๒๐) หลักประโยชน์สูงสุดของเด็ก (The Best interest of the Child) จึงมีความสัมพันธ์กับสถาบันครอบครัว กล่าวคือ เป็นหลักที่ใช้รักษาสถาบันครอบครัว การจะพรากเด็กจากสภาพความเป็นครอบครัวได้นั้น จะกระทำไดก็ต่อเมื่อได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วว่าเป็นประโยชน์สูงสุดของเด็กเท่านั้น (ข้อ ๒๑)^{๑๒}

การเบี่ยงเบนคดีออกจากการใช้มาตรการทางอาญา (Diversion)

หลักการเบี่ยงเบนคดีออกจากการใช้มาตรการทางอาญา มีแนวคิดเพื่อให้เด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดไม่ต้องใช้วิธีดำเนินคดีอย่างเป็นทางการตามกระบวนการพิจารณาคดีของศาลอย่างเช่นคดีอาญาทั่วไป การดำเนินคดีต้องอำนวยประโยชน์สูงสุดแก่เด็กและเยาวชน การเบี่ยงเบนคดีออกจากการใช้มาตรการทางอาญามีได้ทั้งก่อนและหลังฟ้อง ตามกฎแห่งกรุงปักกิ่ง (The Beijing Rules) ได้กำหนดว่า ในกรณีที่เหมาะสมควรมีการจัดการกับผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนโดยวิธีการอื่นที่เหมาะสม โดยไม่ต้องนำเด็กและและเยาวชนนั้นไปดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในรูปแบบปกติ เจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับคดีเด็กและเยาวชนอาจจัดการกับคดีเด็กและเยาวชนโดยใช้ดุลพินิจไม่ต้องนำเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดนั้นไปดำเนินคดีอาญา นอกจากนี้ ยังมีวิธีการนำเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมในคดีอาญาได้ด้วยวิธีการแก้ไขโดยชุมชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ แทน แต่จะต้องได้รับความยินยอมจากเด็กและเยาวชน หรือบิดามารดา ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชนนั้นก่อน

การเบี่ยงเบนเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมในชั้นศาลนั้น หลังจากที่มีการยื่นฟ้องเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดมาฟ้องต่อศาลเยาวชนและครอบครัวแล้ว หากเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดสำนึกและยอมรับในการกระทำความผิด ศาลอาจส่งเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดเข้าทำแผนบำบัดฟื้นฟู ซึ่งหากเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดปฏิบัติตามเงื่อนไขในแผนการบำบัดฟื้นฟูได้ครบถ้วน ศาลก็จะยุติการดำเนินคดีเด็กและเยาวชนดังกล่าว โดยรูปแบบในการเบี่ยงเบนเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมมีทั้งรูปแบบที่รัฐจัดทำขึ้นและเอกชนจัดทำขึ้น ซึ่งจะพิจารณาจากความเหมาะสมแก่เด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดแต่ละคนแตกต่างกันไป ดังนั้น ก่อนที่จะใช้วิธีการดังกล่าวจึงต้องมีการประเมินถึงปัจจัยต่าง ๆ ในการกระทำ

^{๑๒} มาตราลักษ์ณ สเรเมธากุล, โครงการวิจัย เรื่อง หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก, (ม.ป.ท.:บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๖๒), ๒๐๒-๒๐๔.

ความผิดของเด็กและเยาวชน เช่น ความสำนึกในการกระทำความผิด ความต้องการของเด็กและเยาวชน ในการแก้ไขเยียวยาการกระทำความผิดของตน บุคคลที่ต้องการมีส่วนร่วมในการทำแผนบำบัดฟื้นฟู และ เป้าหมายในการบำบัดฟื้นฟู เป็นต้น ตัวอย่างรูปแบบในการเป็ยงเบนคดีที่พบในประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น ศาลเยาวชน (Teen Court) การบริการทางสังคม (Community Service) การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Involvement) และกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)^{๑๓}

แนวคิดการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด

แนวคิดแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนี้ เป็นแนวคิดของนักอาชญาวิทยาสำนักปฏิฐานนิยม (Positive school) ซึ่งเป็นสำนักที่ศึกษาที่ตัวของอาชญากรโดยตรงโดยมีแนวความคิดที่ว่าวิธีการทาง วิทยาศาสตร์เท่านั้นจะทำให้สามารถค้นพบสาเหตุของอาชญากรรมได้ หลักการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความ ผิดของสำนักนี้เป็นหลักการที่มีพื้นฐานมาจากการศึกษาโดยวิทยาศาสตร์ วิเคราะห์ผู้กระทำความผิด เป็นรายบุคคลจะช่วยให้กำหนดได้ว่าผู้กระทำความผิดคนนั้นกระทำความผิดด้วยสาเหตุอะไรและแก้ไข ที่สาเหตุนั้น^{๑๔}

แนวคิดที่มุ่งต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การแก้ไขรายบุคคลและ การแก้ไขเป็นรายกลุ่ม ดังนี้

๑) การแก้ไขเป็นรายบุคคล คือ การมุ่งเน้นแก้ไขที่ตัวบุคคลผู้กระทำความผิดให้ละเว้นจากการ ประกอบอาชญากรรม โดยให้บุคคลนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ ความเชื่อ และสามารถควบคุมตนเอง จากแรงจูงใจต่าง ๆ จากสังคมและสภาพแวดล้อม เนื่องจากมองว่าพฤติกรรมของคนเกิดขึ้นจากการ สมองตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางสังคมสิ่งแวดล้อมรวมทั้งภายในตนเอง การแก้ไขเป็นรายบุคคลนี้ใช้กระบวนการ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบหนึ่งต่อหนึ่ง วิธีการแก้ไขฟื้นฟูเป็นรายบุคคลที่สำคัญ ได้แก่ วิธีการให้ คำปรึกษาแนะนำทางจิต ซึ่งมีวิธีอยู่มากมายหลายอย่างที่ใช้อยู่โดยผู้เชี่ยวชาญ ยกตัวอย่างเช่น ศูนย์ให้ คำปรึกษาแนะนำและประสานการประชุมเพื่อแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็ก เยาวชน และครอบครัว ที่ศาลเยาวชน และครอบครัวจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การการการอบรมจิตใจ ผู้ต้องโทษที่เป็นเด็กและเยาวชน เป็นต้น

๒) การแก้ไขแบบกลุ่ม นักทฤษฎีอีกส่วนหนึ่งมองว่า การก่ออาชญากรรมมิได้เกิดจากโครงสร้าง ทางบุคลิกภาพส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากอิทธิพลของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความเชื่อและ ทิศนคติตรงกัน กลุ่มมีส่วนสร้างลักษณะอุปนิสัยให้แก่สมาชิกในกลุ่มอย่างมาก เช่น ในเรื่องการแสดงออก ในทางก้าวร้าวหรือในการให้ความร่วมมืออาชญากรรมก็อาจเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลได้รับความพอใจจากการ เข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มที่มุ่งไปในทางนั้นและในทำนองเดียวกันอิทธิพลของกลุ่มก็อาจชักจูงบุคคล ให้ ออกห่างจากการประกอบอาชญากรรมได้ด้วยเช่นกัน

^{๑๓} ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, คู่มือมาตรฐานการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา ๙๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสกายบุ๊กส์ จำกัด), ๑๔-๑๗.

^{๑๔} ว. สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๔๕(๒): ๕๒-๗๙ (๒๕๖๒)

ทั้งนี้แนวคิดการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นไม่ว่าเชื่อว่าการกระทำผิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจากความบกพร่องส่วนตัวหรือความบกพร่องของสังคมที่หล่อหลอมให้บุคคล ๆ หนึ่งต้องไปก่ออาชญากรรมก็ตาม แนวคิดหลักยังคงเป็นการค้นหาสาเหตุแห่งการกระทำผิดที่แน่ชัดให้เจอโดยใช้วิธีการให้คำปรึกษาแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะเป็นนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ เพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลจากเหตุแห่งการกระทำผิดที่มีหลากหลายปัจจัย นำมาเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ ความเชื่อ แรงจูงใจ สติปัญญา หรือความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นต้น อันเป็นวิธีการแก้ไขฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพทำให้สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ในบุคลิกภาพได้ในระยะยาว

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา ๙๐

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๙๐ บัญญัติว่า “เมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญา ซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกินยี่สิบปี ไม่ว่าจะมิโทษปรับหรือไม่ก็ตาม ถ้าปรากฏว่าเด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกมาก่อน เว้นแต่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ ก่อนมีคำพิพากษา หากเด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำและผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าพฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร และศาลเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนอาจกลับตนเป็นคนดีได้ และผู้เสียหายอาจได้รับการชดเชยเยียวยาตามสมควรหากนำวิธีจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออนาคตของเด็กหรือเยาวชนและต่อผู้เสียหายมากกว่าการพิจารณาพิพากษา ให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรจัดให้มีการดำเนินการเพื่อจัดทำแผนดังกล่าว โดยมีเงื่อนไขให้เด็กหรือเยาวชน บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคลหรือองค์การซึ่งเด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย ปฏิบัติ แล้วเสนอต่อศาลเพื่อพิจารณาภายในสามสิบวันนับแต่ที่ศาลมีคำสั่ง หากศาลเห็นชอบด้วยกับแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้ดำเนินการตามนั้นและให้มีคำสั่งจำหน่ายคดีไว้ชั่วคราว หากศาลไม่เห็นชอบให้ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป”

มาตรการดังกล่าวเป็นมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีชั้นหลังฟ้อง มีหลักการเพื่อต้องการให้คดีเสร็จสิ้นจากศาลไปโดยเร็วด้วยวิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ซึ่งมีหลักเกณฑ์ ดังต่อไปนี้

- ๑) ประเภทคดี ต้องเป็นคดีที่เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอาญาซึ่งมีอัตราโทษอย่างสูงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ให้จำคุกไม่เกิน ๒๐ ปี จะมีโทษปรับหรือไม่ก็ตาม
- ๒) เด็กหรือเยาวชนต้องสำนึกในการกระทำความผิด กล่าวคือ เด็กหรือเยาวชนต้องรับว่าได้กระทำความผิดตามที่โจทก์ฟ้องจริง และตระหนักว่าการกระทำของตนก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง หากเป็นเพียงคำรับสารภาพที่ไม่ได้มาจากการสำนึกในการกระทำก็ไม่เข้าหลักเกณฑ์

๓) ผู้เสียหายยินยอมและโจทก์ไม่คัดค้าน หลักเกณฑ์นี้ต้องประกอบด้วยทั้ง ๒ องค์ประกอบ ศาลจึงจำเป็นต้องสอบถามทั้งผู้เสียหายและพนักงานอัยการโจทก์ด้วย

หลักเกณฑ์ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวฯ ตามมาตรา ๙๐ จะนำมาใช้ประกอบกับ**ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไข ในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. ๒๕๕๖** โดยมีรายละเอียดเพิ่มเติมตามที่ปรากฏในข้อกำหนด ข้อ ๕ ดังนี้

“ในคดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดศาลอาจมีคำสั่งให้นำวิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูมาใช้ได้ภายใต้หลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(๑) คดีที่เด็กหรือเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกินยี่สิบปีไม่ว่าจะมีโทษปรับด้วยหรือไม่ก็ตามกรณีเป็นความผิดหลายกรรมต่างกันหรือกรรมเดียวผิดต่อกฎหมายหลายบทให้ถือข้อหาที่มีอัตราโทษสูงสุดเป็นเกณฑ์

(๒) เด็กหรือเยาวชนไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกมาก่อนเว้นแต่เป็นความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

(๓) เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำ

(๔) ผู้เสียหายยินยอมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู

(๕) โจทก์ไม่คัดค้าน

(๖) พฤติการณ์แห่งคดีไม่เป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมเกินสมควร

(๗) เด็กหรือเยาวชนมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนความประพฤติจากกลับตนเป็นคนดีได้

(๘) มีแนวโน้มว่าผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายตามสมควรในกรณีที่มีเด็กหรือเยาวชนหลายคนถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีเดียวกันให้พิจารณาหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นรายบุคคล”

ในประเทศไทยมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาชั้นหลังฟ้องตามมาตรา ๙๐ เป็นเพียงมาตรการทางเลือกหนึ่งของศาล เมื่อศาลใช้ดุลพินิจนำมาตรการดังกล่าวมาใช้แล้ว การประชุมเพื่อจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟู การปฏิบัติตามแผนบำบัดฟื้นฟู และผลของการจัดทำแผนฟื้นฟูไม่สำเร็จ ต้องเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๙๑ ถึง ๙๓ ดังนี้

มาตรา ๙๑ บัญญัติว่า “การประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา ๙๐ ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจ หรือบุคคลที่ศาลเห็นสมควรเป็นผู้ประสานการประชุม โดยให้มีผู้เข้าร่วมประชุมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๘๗ ทั้งนี้ พนักงานอัยการจะเข้าร่วมประชุมด้วยก็ได้ หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา ๙๐ ให้เป็นไปตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา”

มาตรา ๙๒ บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้มีหน้าที่ปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูที่ศาลเห็นชอบฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหรือมีเหตุจำเป็นต้องแก้ไขเปลี่ยนแปลงแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้น ให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรายงานให้ศาลทราบและให้ศาลพิจารณาสั่งตามที่

เห็นสมควรหรือยกคดีขึ้นพิจารณาต่อไป แต่ถ้าปฏิบัติตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูครบถ้วนแล้วให้ผู้อำนวยการสถานพินิจหรือบุคคลที่ศาลสั่งให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูรายงานให้ศาลทราบหากศาลเห็นชอบด้วย ให้ศาลสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ และมีคำสั่งในเรื่องของกลาง โดยให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องเป็นอันระงับ ทั้งนี้ ไม่ตัดสิทธิผู้มีส่วนได้เสียที่จะดำเนินคดีส่วนแพ่ง”

มาตรา ๙๓ บัญญัติว่า “ในกรณีที่การจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูไม่สำเร็จและต้องดำเนินคดีกับเด็กหรือเยาวชนนั้นต่อไปห้ามมิให้นำข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่ได้มาจากการประชุมเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา ๘๖ และมาตรา ๙๑ มาใช้อ้างต่อศาล”

นอกจากปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวแล้ว วิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู เจื่อนใจในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู การบริหารแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและรายงานผล ต้องปฏิบัติตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเจื่อนใจ ในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยมีสาระสำคัญที่สรุปได้ ดังนี้

๑) เป้าหมายของการประชุมทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ต้องยุติปัญหาได้ด้วยความสมานฉันท์ของทุกฝ่าย ดังนั้น ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมการประชุมพูด หรือแสดงความคิดเห็นโดยอิสระและเป็นกันเองตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เปิดโอกาสให้เด็กหรือเยาวชนได้เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและสาเหตุในการกระทำความผิด เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้พูดถึงเหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำความผิดของเด็กหรือเยาวชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กหรือเยาวชนเข้าใจถึงผลกระทบของการกระทำของตนเอง กระตุ้นให้เลือกทำตามขั้นตอนที่ถูกต้อง และพร้อมที่จะรับผิดชอบในการกระทำเหล่านั้นด้วย ผลที่ได้จะช่วยทำให้ทั้งเด็กหรือเยาวชนและผู้เสียหายต่างได้รับความรู้สึกของการยุติปัญหาและกลับไปอยู่ร่วมกับสังคมได้โดยสงบสุข

๒) หลักการสำคัญที่ต้องคำนึงเพื่อให้การประชุมได้สำเร็จ คือ ต้องมีการเคารพซึ่งกันและกันทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการประชุม คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เสียหายและชุมชนเป็นสำคัญ โดยให้มีผู้ประสานการประชุมให้ความสะดวกในการประชุม ช่วยทำให้การประชุมราบรื่น เป็นไปตามเป้าหมายของการประชุม และควบคุมกฎกติกาในการประชุม

๓) บทบาทหน้าที่ของผู้ประสานการประชุม ผู้ประสานการประชุมต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับคดีที่เกิดขึ้น ติดต่อสอบถามเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิดและผู้เสียหายเพื่อทำความเข้าใจกับทุกฝ่ายเกี่ยวกับการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ในระหว่างประชุมผู้ประสานการประชุมจะต้องเป็นผู้ดำเนินการประชุมและเชิญให้แต่ละฝ่ายพูดคุยกัน โดยให้เด็กหรือเยาวชนได้แสดงออกถึงความรู้สำนึกในการกระทำและรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ให้เด็กหรือเยาวชนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้าใจความรู้สึกและผลที่ผู้เสียหายได้รับ เพื่อให้ผู้เสียหายมีความรู้สึกที่ดีและตระหนักว่าทุกคนมิได้เพิกเฉยละเลยต่อความรู้สึกและความเสียหายที่ผู้เสียหายประสบ ทั้งแสวงหาแนวทางในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กหรือเยาวชนตลอดจนกำหนดมาตรการ ในการป้องกันมิให้เด็กหรือเยาวชนกระทำความผิดอีกจากผู้เข้าร่วมการประชุมทุกฝ่าย โดยให้คำนึงถึงความรู้สึกและจิตใจของผู้เสียหาย รวมทั้งการชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายโดยไม่ต้องคำนึงถึงตัวเงินเป็นสำคัญ หลังจากการประชุม

ผู้ประสานการประชุมมีหน้าที่จัดทำรายงานผลการประชุมและติดตามผลการปฏิบัติตามข้อตกลง หากฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงก็อาจจะจัดการประชุมขึ้นใหม่อีกครั้งเพื่อหาทางให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลง หรืออาจจะยกเลิกข้อตกลงทั้งหมดก็ได้

๔) บุคคลที่เชิญเข้าร่วมประชุม ได้แก่ เด็กหรือเยาวชนผู้ถูกฟ้อง บิดา มารดา ผู้ปกครอง บุคคล หรือผู้แทนองค์การที่เด็กหรือเยาวชนอาศัยอยู่ด้วย ผู้เสียหาย บิดา มารดา ผู้ปกครองหรือบุคคลที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลในกรณีผู้เสียหายยังเป็นผู้เยาว์หรือวุฒิภาวะยังไม่เพียงพอแก่การเข้าร่วมการประชุม ตามคำพิง นักจิตวิทยา หรือนักสังคมสงเคราะห์ ในกรณีมีเหตุสมควรผู้ประสานการประชุมอาจเชิญผู้แทน ชุมชนหรือหน่วยงาน ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดของเด็กหรือ เยาวชนหรือพนักงานอัยการเข้าร่วมประชุมการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูด้วยก็ได้^{๑๕}

จากข้อมูลสถิติการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีทางอาญากับเด็กและเยาวชนในชั้น ก่อนฟ้องและชั้นการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัวในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึง พ.ศ. ๒๕๖๑ พบว่า มีการนำมาตราพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญามาใช้เพิ่มมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ จำนวน ๑๑,๘๒๗ ราย ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๑๓,๖๔๖ ราย และปี พ.ศ. ๒๕๖๑ จำนวน ๑๗,๘๘๑ ราย^{๑๖}

ในทางปฏิบัติศาลเยาวชนและครอบครัวกลางให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย จัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาเพื่อนำและช่วยเหลือผู้เสียหายและครอบครัวในคดีอาญาที่ศาลเยาวชนและ ครอบครัวกลาง เพื่อให้คำปรึกษาและช่วยเหลือเยียวยาด้านจิตใจเบื้องต้นแก่ผู้เสียหายและครอบครัว จัดให้มีการแจ้งสิทธิและประโยชน์ที่ผู้เสียหายพึงได้รับจากรัฐ แนะนำให้ผู้เสียหายเข้าใจหลักการ แนวคิด วิธีการประโยชน์และผลลัพธ์ที่ผู้เสียหายพึงได้รับในการเข้าร่วมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๙๐ อันจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้เสียหาย ชุมชน และผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นเด็กและเยาวชน

ภายหลังการจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาเพื่อนำและช่วยเหลือผู้เสียหายและครอบครัว ในคดีอาญาที่ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางแล้ว ศาลเยาวชนและครอบครัวในภูมิภาคส่วนใหญ่รับแนวทางการจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาเพื่อนำและช่วยเหลือผู้เสียหายและครอบครัวในคดีอาญาไป ดำเนินการคุ้มครองสิทธิผู้เสียหายในเขตอำนาจของศาลด้วยเช่นกัน

ต่อมาปี ๒๕๖๓ ประธานศาลฎีกามีนโยบายสร้างดุลยภาพแห่งสิทธิโดยยกระดับการคุ้มครองสิทธิ แก่ผู้เสียหาย เหยื่ออาชญากรรม และพยานในคดีอาญา จึงมีการยกระดับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหาย ของศาลเยาวชนและครอบครัวที่ดำเนินการอยู่ให้สอดคล้องกับนโยบายของประธานศาลฎีกา โดยพัฒนา ศูนย์ให้คำปรึกษาเพื่อนำและช่วยเหลือผู้เสียหายและครอบครัวในคดีอาญาเป็น “ศูนย์ให้คำปรึกษา เพื่อนำช่วยเหลือผู้เสียหายและครอบครัว” โดยเปลี่ยนจุดศูนย์กลางในการให้คำแนะนำจากเดิม ที่มุ่งเน้นให้ผู้เสียหายเข้าร่วมแผนบำบัดฟื้นฟูอันจะเป็นประโยชน์แก่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นจำเลย มาเป็น

^{๑๕} ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา ๙๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสกายบุ๊กส์ จำกัด), ๕๑-๖๐.

^{๑๖} สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ, ๒๕๖๒: ๒๑)

มุ่งเน้นคุ้มครองสิทธิและเยียวยาผู้เสียหาย แม้ผู้เสียหายจะไม่ประสงค์เข้าร่วมแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู อีกทั้งยังขยายการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและครอบครัวให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยไม่จำกัดกลุ่มผู้เสียหายเฉพาะผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเฉพาะผู้เสียหายที่ได้รับผลจากการกระทำความผิดของเด็กหรือเยาวชน แต่ให้รวมถึงผู้เสียหายจากการถูกทำร้ายหรือจากการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็คดีอาญาหรือไม่

ตัวอย่างการทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูตามมาตรา ๙๐

กรณีศึกษาที่ ๑

ข้อหา

ขับรถโดยประมาทหรือน่าหวาดเสียว อันอาจเป็นอันตรายแก่บุคคลหรือทรัพย์สินเป็นเหตุให้เฉี่ยวชนทรัพย์สินผู้อื่นเสียหาย ขับรถโดยไม่มีใบอนุญาตให้ขับรถ ไม่สวมหมวกที่จัดทำขึ้นโดยเฉพาะเพื่อป้องกันอันตรายในขณะที่ขับรถจักรยานยนต์ นำรถที่มีได้ติดแผ่นป้ายทะเบียนมาใช้ในทางเดินรถ และใช้รถที่ไม่ได้จัดให้มีการประกันความเสียหาย

พฤติการณ์คดี

จำเลยขับรถจักรยานยนต์ของยาย ซึ่งไม่ติดแผ่นป้ายทะเบียน จำเลยไม่ได้สวมหมวกนิรภัยและไม่มีใบอนุญาตขับขีรถจักรยานยนต์ไปบ้านเพื่อน โดยใช้ช่องทางเดินรถด้านซ้าย เมื่อถึงบริเวณที่เกิดเหตุหน้าโรงงาน ผู้เสียหายที่ ๑ ซึ่งใช้ช่องทางเดินรถด้านขวาและหักพวงมาลัยเลี้ยวซ้ายเพื่อจะเข้าโรงงานทำให้รถผู้เสียหายที่ ๑ ชนกับรถจักรยานยนต์ของจำเลย จำเลยกระเด็นออกจากรถ และรถจักรยานยนต์ของจำเลยไถลไปชนรถจักรยานยนต์พ่วงข้างของผู้เสียหายที่ ๒

การประเมินสภาพปัญหาเยาวชนและครอบครัว

บิดามารดาอยู่กินกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส ภายหลังบิดาแยกทางกับมารดาขณะที่มารดา กำลังครรภ์จำเลย จำเลยอยู่ในความดูแลของมารดา น้ำและยายตั้งแต่เกิด บิดาไม่ได้ส่งเสียเลี้ยงดูและเยี่ยมจำเลย มารดาทำงานที่โรงงาน และน้ำประกอบอาชีพทำสวนทุเรียนและสวนยางพารา ประมาณ ๑๐ ไร่ ฐานะทางครอบครัวพอมีพอใช้ ความสัมพันธ์ในครอบครัวอบอุ่น จากพฤติการณ์ที่เกิดขึ้น จำเลยได้รับบาดเจ็บบริเวณแขนขา กรามหัก ฟักหัก ๒ ซี่ ศีรษะยุบจำเลยต้องรักษาตัว ขณะเกิดเหตุจำเลยกำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ทำให้จำเลยต้องติดตามเรื่องการเรียนกับครูที่ปรึกษา เพื่อไม่ให้กระทบเรื่องการศึกษาต่อ

สาเหตุการกระทำความผิด

จำเลยขับขีรถจักรยานยนต์ด้วยความประมาท (ไม่มีใบอนุญาตขับขีรถจักรยานยนต์และไม่สวมหมวกนิรภัย) และรถจักรยานยนต์ไม่ติดแผ่นป้ายทะเบียน

ความต้องการของผู้เสียหาย

จำเลยและผู้ปกครองขอโทษผู้เสียหายจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และขอบคุณผู้เสียหายทั้งสองไม่ตั้งใจเอาความและเรียกค่าเสียหายกับจำเลย และให้จำเลยระมัดระวังเรื่องการขับขีรถจักรยานยนต์

ผู้เข้าร่วมประชุม

๑. โจทก์

๒. ผู้เสียหายทั้งสองคน (ผู้เสียหายที่ ๑ เข้าร่วมประชุมผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ ผู้เสียหายที่ ๒ เข้าร่วมผ่านทางโทรศัพท์มือถือ)

๓. จำเลย

๔. ผู้ปกครองจำเลย

๕. ผู้ประสานการประชุม

๖. นักจิตวิทยา

ข้อสังเกตในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู สำหรับกรณีศึกษาตามตัวอย่างนี้

ในช่วงที่จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู มีสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-19) จึงต้องนำวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ มาใช้ในการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูและจำเลยเรียนดี มีพฤติกรรมเสี่ยงต่ำ ผู้ปกครองดูแลเอาใจใส่จำเลยอย่างใกล้ชิด โดยยินดีที่จะช่วยเหลือจำเลยปรับเปลี่ยนแก้ไขพฤติกรรมจึงออกแบบแผนฯ ดังนี้

๑. ด้านการศึกษา จำเลยกำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวังจันทร์วิทยา ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนแบบ Online จำเลยและผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เรื่องการเรียนอย่างใกล้ชิด จึงให้จำเลยและผู้ปกครองแจ้งเรื่องการเรียนของจำเลยเป็นระยะ

๒. ด้านการป้องกันการกระทำผิดซ้ำอีก ให้ผู้ปกครองดูแลเอาใจใส่จำเลยอย่างใกล้ชิด พูดคุยกับจำเลยอย่างสม่ำเสมอ

๓. ด้านบำบัดฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ ให้จำเลยเข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการที่ศาลจัดอย่างเคร่งครัด เช่น โครงการสนับสนุนการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็ก เยาวชนและครอบครัว กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ เป็นต้น

กรณีศึกษาที่ ๒

ข้อหา

โดยปราศจากเหตุอันสมควรพรากรเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปีไปเสียจากบิดามารดา ผู้ปกครองหรือผู้ดูแล เพื่อการอนาจาร พาดักอายุยังไม่เกินสิบห้าปีไปเพื่อการอนาจาร และกระทำชำเราเด็กอายุยังไม่เกินสิบห้าปีซึ่งไม่ใช่ภริยาของตน โดยเด็กนั้นยินยอม

พฤติการณ์คดี

จำเลยและผู้เสียหายที่ ๒ รู้จักกันผ่านทางเฟซบุ๊ก ผู้เสียหายที่ ๒ และจำเลยนัดกันโดยจำเลยเป็นผู้ขับรถจักรยานยนต์ไปรับผู้เสียหายที่ ๒ มาที่บ้านของจำเลย และมีเพศสัมพันธ์กับผู้เสียหายที่ ๒ ภายหลังผู้เสียหายที่ ๑ ทราบเรื่องจึงแจ้งความดำเนินคดีกับจำเลย

การประเมินสภาพปัญหาเยาวชนและครอบครัว

บิดามารดาจำเลยแยกทางกัน ต่างมีครอบครัวใหม่ จำเลยอยู่ในความดูแลของมารดา มารดาไม่ได้ดูแลจำเลยอย่างใกล้ชิด มารดาไม่ได้ประกอบอาชีพ บิดาเลี้ยงประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงาน จำเลย

ประกอบอาชีพขับเรือไปเกาะเสม็ด ตายายของจำเลยประกอบอาชีพประมงเรือเล็ก ครอบครัวมีฐานะปานกลาง บ้านของจำเลยเป็นพื้นที่เปิดโล่ง มีคนเข้าออกได้ง่าย บริเวณรอบบ้านของจำเลยเป็นแหล่งชุมชนแออัดและมีการแพร่ระบาดของยาเสพติด จำเลยมีพฤติกรรมเที่ยวกลางคืน ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด (กัญชา) ต้มสุรา สูบบุหรี่ ดื่มน้ำร้อน ไม่ค่อยเชื่อฟังผู้ปกครอง และมีความคิดเป็นของตนเองสูง

สาเหตุการกระทำความผิด

จำเลยขาดความยับยั้งชั่งใจ และขาดความตระหนักถึงผลที่ตามมา

ความต้องการของผู้เสียหาย

ผู้เสียหายทั้งสองประสงค์ให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เป็นเงินจำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท

ผู้เข้าร่วมประชุม

๑. ผู้เสียหายทั้งสอง
๒. จำเลย
๓. ผู้ปกครองจำเลย
๔. ผู้ประสานการประชุม
๕. ที่ปรึกษากฎหมาย
๖. นักจิตวิทยา

ข้อสังเกตในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู สำหรับกรณีศึกษาตามตัวอย่างนี้

ในช่วงที่จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู มีสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-19) จึงต้องนำวิธีวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ มาใช้ในการประชุมจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู และจำเลยมีพฤติกรรมเสี่ยงปานกลาง ผู้ปกครองกระตือรือร้นช่วยกันดูแลเอาใจใส่จำเลยอย่างใกล้ชิด โดยยินดีที่จะช่วยเหลือจำเลยปรับเปลี่ยนแก้ไขพฤติกรรม จึงออกแบบแผนฯ ดังนี้

๑. จำเลยคบเพื่อนที่มีความเสี่ยง เนื่องจากเพื่อนมีพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และบริเวณบ้านมีการแพร่ระบาดของยาเสพติด ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด และให้จำเลยเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งเสริมเรื่องความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดและทักษะการปฏิเสธ ยับยั้งชั่งใจ เป็นต้น

๒. ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการดูแลจำเลยอย่างใกล้ชิด จำเลยและผู้ปกครองควรตัดสินใจแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาคือ ให้จำเลยใจเย็นและรับฟังผู้ปกครองมากขึ้น ผู้ปกครองลดการใช้อารมณ์ลง

สรุป

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.๒๕๕๓ มาตรา ๙๐ ถึง ๙๓ และข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี พ.ศ. ๒๕๕๖ มีเจตนารมณ์เพื่อใช้เป็นวิธีการในการเบี่ยงเบนคดี เด็กและเยาวชนที่สำนึกในการกระทำความผิดออกไปจากกระบวนการพิจารณาของศาลโดยเร็ว ศาลจะใช้ดุลพินิจในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาตามมาตรา ๙๐ ได้ ต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้เสียหายเป็นหลัก การจัดทำแผนบำบัดฟื้นฟูต้องให้ ผู้ประสานการประชุมเชิญผู้เสียหายเข้าร่วมการประชุม เพื่อพิจารณาจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟู แล้วใช้วิธีการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูซึ่งเกิดจากการมีมติ ร่วมกันของทุกฝ่าย กล่าวคือ เด็กหรือเยาวชน ผู้ปกครอง และผู้เสียหาย บางกรณีอาจรวมถึงผู้แทนชุมชน ซึ่งได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิดของเด็กหรือเยาวชนดังกล่าว มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการนำแนวคิดของหลักนิติธรรมในการให้สิทธิประชาชนที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม การใช้มาตรการนี้ทำให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นเด็กและเยาวชนผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายหรือเหยื่อจากอาชญากรรม รวมทั้งชุมชนสังคมโดยรวม ได้รับความคุ้มครองสิทธิ และเป็น การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายุติข้อพิพาทร่วมกัน ทำให้ประชาชนทุกฝ่าย ได้รับความเป็นธรรมในที่สุด

ภาคผนวก

มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล

บรรณานุกรม

- Dicey, An Introduction to the Study of the Law of the Constitution (๑๙๘๕).
- Dicey, Law of the Constitution (๑๙๔๘).
- Plato, The Law (Trans. T.J. Saunders, Penguin Classics, ๑๙๗๕) อ้างใน ปรีดี เกษมทรัพย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, ๒๕๕๘).
- Raz, Joseph. "The Rule of Law and its virtue" The Quarterly Review, volume ๙๓, ๑๙๙๗.
- จิตติ ติงศภัทย์, หลักวิชาซีพนักกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕).
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร, บทบรรณาธิการ, บทบัณฑิตย, เล่มที่ ๒๐ ตอน ๓ พ.ศ. ๒๕๐๕.
- ปรีดี เกษมทรัพย์, ประชาธิปไตยกับชนชั้นกลาง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๓๖).
- มาตาลักษณ์ เสรมธากุล, โครงการวิจัย เรื่อง หลักการคุ้มครองสิทธิเด็กภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับประโยชน์สูงสุดของเด็ก, (ม.ป.ท.:บริษัทโรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๖๒).
- วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์ ๔(๒): ๖ (๒๕๕๓).
- ว. สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๔๕(๒): (๒๕๖๒).
- สิทธิศักดิ์ วนะชกิจ, การประชุมคณะกรรมการการจัดทำโครงการเยาวชนและครอบครัวนำร่องในการใช้มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดี, ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.
- สุรียนตร์ โสทธิทัต, การประชุมเพื่อจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูหลังฟ้องคดี (ตามมาตรา ๙๐) แบบเน้นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice).
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ, ๒๕๖๒: ๒๑).
- ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง, คู่มือมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญา ตามมาตรา ๙๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสกายบุ๊กส์ จำกัด).